

СОРОКА Л. В.

доктор юридичних наук, професор
завідувач відділу докторантури
і аспірантури
(Науково-дослідний інститут
публічного права)

КУРКОВА К. М.

доктор юридичних наук, професор
завідувач відділу науково-правових
експертиз
та законопроектних робіт
(Науково-дослідний інститут
публічного права)

**ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Метою статті є розкриття поняття та значення захисту інвестицій в Україні в сучасних умовах. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, розкрито зміст ключових елементів поняття «захист інвестицій», зокрема: захист та інвестиції. Наголошено, що інвестиції – це вкладення капіталу (грошових коштів, майна, нематеріальних активів) в різні об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту в майбутньому. Значення інвестицій полягає у тому, що вони: стимулюють створення нових підприємств, розширення виробництва, впровадження нових технологій, що призводить до загального економічного зростання; дозволяють людям накопичувати капітал, забезпечити своє майбутнє, а відтак досягти певних фінансових цілей; окремі інвестиції сприяють покращенню загального рівня життя населення, якщо це, до прикладу, стосується залучення коштів у інфраструктуру; інвестиції в різні галузі та активи дозволяють знизити ризики та зробити економіку більш стійкою до зовнішніх впливів. А відтак, захист інвестицій має важливе значення для розвитку держави, суспільства, а також благополуччя кожної окремої людини, зокрема. Зроблено висновок, що захист інвестицій представляє собою комплекс правових, економічних та адміністративних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки вкладених капіталів від ризиків, таких як економічна нестабільність, політичні зміни, шахрайство, недобросовісна конкуренція та інші загрози, які можуть вплинути на повернення та прибутковість інвестицій. Значення забезпечення захисту інвестицій в сучасних умовах полягає у такому: по-перше, надійний захист інвестицій підвищує довіру іноземних та вітчизняних інвесторів до економічного середовища України. Це стимулює приплив капіталу, необхідного для розвитку різних секторів економіки; по-друге, захист інвестицій сприяє збільшенню обсягу капіталовкладень, що в свою чергу сприяє розвитку інфраструктури, створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя населення; по-третє, належним чином захищені інвестиції

стимулюють вкладення в інновації та новітні технології, що є критично важливим для модернізації української економіки і підвищення її конкурентоспроможності; по-четверте, допомагає створити стабільне фінансове середовище, зменшуючи ризики раптових відтоків капіталу та фінансових криз, що позитивно впливає на загальну економічну стабільність країни; по-п'яте, включає створення прозорих і справедливих правових механізмів для вирішення спорів, що забезпечує юридичну безпеку інвесторів і знижує ризики втрат через правові проблеми; по-шосте, сприяє підвищенню добробуту населення, зменшенню рівня безробіття та збільшенню бюджетних надходжень, що дозволяє уряду інвестувати в соціальні програми та покращувати якість життя громадян.

Ключові слова: захист, інвестиції, захист інвестицій, державна політика, правове регулювання.

Soroka L.V., Kurkova K.M. The concept and significance of investment protection in Ukraine in modern conditions

The purpose of the article is to reveal the concept and meaning of investment protection in Ukraine in modern conditions. The article, based on the analysis of the scientific views of scientists, reveals the content of the key elements of the concept of «investment protection», in particular: protection and investment. It is emphasized that investment is the investment of capital (cash, property, intangible assets) in various objects of business and other types of activity with the aim of obtaining profit or achieving a social effect in the future. The importance of investments is that they: stimulate the creation of new enterprises, expansion of production, introduction of new technologies, which leads to general economic growth; allow people to accumulate capital, secure their future, and thus achieve certain financial goals; individual investments contribute to the improvement of the general standard of living of the population, if this, for example, concerns the attraction of funds for infrastructure; investments in various industries and assets allow to reduce risks and make the economy more resistant to external influences. Therefore, the protection of investments is important for the development of the state, society, as well as the well-being of each individual, in particular. It was concluded that investment protection is a set of legal, economic and administrative measures aimed at ensuring the safety of invested capital from risks such as economic instability, political changes, fraud, unfair competition and other threats that can affect the return and profitability of investments. The importance of ensuring investment protection in modern conditions is as follows: firstly, reliable investment protection increases the confidence of foreign and domestic investors in the economic environment of Ukraine. This stimulates the inflow of capital necessary for the development of various sectors of the economy; secondly, the protection of investments promotes an increase in the volume of capital investments, which in turn contributes to the development of infrastructure, the creation of new jobs and an increase in the standard of living of the population; thirdly, properly protected investments stimulate investments in innovations and new technologies, which is critically important for the modernization of the Ukrainian economy and increasing its competitiveness; fourth, helps to create a stable financial environment, reducing the risks of sudden capital outflows and financial crises, which positively affects the overall economic stability of the country; fifth, includes the creation of transparent and fair legal mechanisms for resolving disputes, which ensures legal security for investors and reduces the risks of losses due to legal problems; sixth, it contributes to increasing the welfare of the population, reducing unemployment and increasing

budget revenues, which allows the government to invest in social programs and improve the quality of life of citizens.

Key words: *protection, investment, investment protection, state policy, legal regulation.*

Постановка проблеми. Забезпечення ефективного функціонування будь-якої сучасної розвиненої країни є неможливим без належного фінансування всіх сфер суспільного життя, а також державних інституцій, які відповідають за реалізацію функцій держави. З огляду на це важливим та необхідним є залучення інвестицій, як зовнішніх, так і внутрішніх. Зазначене пояснюється тим, що саме інвестиції відіграють ключову роль для розвитку економіки, забезпечуючи приплив капіталу, технологій та передового управлінського досвіду. Для України сьогодні проблематика залучення інвестицій посилюється зокрема збройною агресією РФ проти нашої держави та необхідністю у зв'язку із цим забезпечення політичної, економічної та соціальної стабільності, що унеможлиблюється без залучення додаткових фінансів у країну. Водночас залучення нових інвестицій вимагає ефективно побудованої системи їх захисту.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, пов'язані із захистом інвестицій в Україні, у своїх наукових працях розглядали: М. Бліхар, Є. Голенищева, С. Гуткевич, В. Кабанов, Ю. Колупаєв, О. Охотнікова, О. Хрімлі, О. Ястремська та багато інших. Втім, незважаючи на чималі теоретичні здобутки, на сьогоднішній день проблема захисту інвестицій в Україні не втрачає своєї актуальності, оскільки у відповідній сфері залишається низка проблем теоретичного та практичного характеру.

Саме тому метою статті є розкриття поняття та значення захисту інвестицій в Україні в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження відзначимо, що у літературі під інвестиціями здебільшого розуміють вкладення фінансових і матеріально технічних засобів з метою одержання бажаного соціально-економічного ефекту. Інвестиції поділяють на фінансові та реальні. До фінансових належать вкладення фінансових коштів для придбання акцій, облігацій та інших цінних паперів, цільові вклади, банківські депозити. До реальних – капітальні вкладення у нове будівництво, розширення, реконструкцію, технічне переозброєння і підтримання виробництва, а також вкладення коштів у створення матеріально виробничих запасів [1, с.139]. Інвестиції, цілком слушно підкреслює О. Лоцихін, є головним «двигуном» економічного розвитку, важливим фактором та суттєвою детермінантою економічного зростання, а інвестиційна діяльність являє собою сукупність практичних дій суб'єктів економічних відносин, спрямованих на реалізацію інвестицій. Тому забезпечення високого рівня інвестування національної економіки слугує стратегічним завданням та самостійним напрямом економічної політики сучасної держави [2]. А. Музиченко зауважує, що, як правило, інвестиції розглядають як будь-яке вкладення коштів, яке може і не призводити ні до зростання капіталу, ні до одержання прибутку. До них часто відносять так звані споживчі інвестиції або придбання предметів довготривалого користування, які за своїм економічним змістом не можуть бути віднесені до інвестицій. Часто поняття «інвестиції» замінюють терміном «капітальні вкладення». Слід мати на увазі, що термін «капітальні вкладення» – набагато вужче поняття, ніж «інвестиції». Багато авторів вважають, що інвестиції є вкладенням грошових коштів. При цьому слід мати на увазі, що інвестування капіталу може здійснюватися не лише у грошовій формі, а й у формах рухомого і нерухомого майна, різних фінансових інструментів (цінних паперів), нематеріальних активів [3].

Отже, інвестиції – це і об'єкти, що будуються, і обладнання, і цінні папери, і частина фінансових потоків, і людський капітал, й інтелектуальна власність, іншими словами, – те, що служить вкладенню в економіку, проникненню на іноземний ринок, закріпленню в тому чи іншому національному господарстві (зі збереженням за собою тих або інших

прав, наприклад, права власності на об'єкт чи частину об'єкту, на акції та ін.). І, нарешті, пересуватися в межах системи міжнародних економічних відносин можуть матеріальні та інтелектуальні ресурси, які з політекономічної точки зору не є товаром, оскільки не призначені для продажу чи обміну. Мова йде про економічну допомогу, як правило, безоплатну (або з застосуванням пільгових умов) [4]. Що ж стосується іноземних інвестицій, то ними, як зазначає В. Кабанов, можуть бути інвестиції: 1) іноземної валюти, що контролюється Національним банком України; 2) валюти України – при реінвестиціях в об'єкт первинного інвестування відповідно до законодавства України за умови сплати податку на прибуток (доходи); 3) будь-якого рухомого і нерухомого майна та пов'язаних з ним майнових прав; 4) акцій, облігацій, інших цінних паперів, а також корпоративних прав (прав власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства України або законодавства інших країн), виражену у конвертованій валюті; 5) грошових вимог та права на вимоги виконання договірних зобов'язань, які гарантовані першокласними банками і мають вартість у конвертованій валюті, підтверджену згідно з законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями; 6) будь-яких прав інтелектуальної власності, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями, а також підтверджена експортною оцінкою в Україні, включаючи легалізовані на території України авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, ноу-хау тощо [5]. На переконання Я. Крупки, при тлумаченні категорії «інвестиції» слід враховувати такі рекомендації: 1) інвестиції не ототожнюються з капітальними вкладеннями, капітальні вкладення – це одна із форм реального інвестування; 2) до інвестицій не включають матеріально-технічну базу будівельних підприємств, так як будівництво – це основна операційна діяльність для будівельних підприємств, а не інвестування; 3) при розмежуванні інвестиційної та операційної діяльності підприємства термін вкладення коштів не повинен мати значення, інвестиції можуть бути і коротко- і довготерміновими; 4) кредиторська заборгованість та короткотермінові позики не зараховуються до інвестицій, так як вони зумовлені поточною діяльністю, а не інвестиційною; 5) інвестиції здійснюються не тільки в грошовій, а й у матеріальній чи нематеріальній формі; 6) до інвестицій необхідно відносити не тільки фінансові вкладення, а і реінвестування чи самоінвестування, тобто направлення частини прибутку підприємства на фінансування будівництва, поповнення оборотних коштів [8].

Таким чином, інвестиції – це вкладення капіталу (грошових коштів, майна, нематеріальних активів) в різні об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту в майбутньому. Значення інвестицій полягає у тому, що вони: стимулюють створення нових підприємств, розширення виробництва, впровадження нових технологій, що призводить до загального економічного зростання; дозволяють людям накопичувати капітал, забезпечити своє майбутнє, а відтак досягти певних фінансових цілей; окремі інвестиції сприяють покращенню загального рівня життя населення, якщо це, до прикладу, стосується залучення коштів у інфраструктуру; інвестиції в різні галузі та активи дозволяють знизити ризики та зробити економіку більш стійкою до зовнішніх впливів. А відтак, захист інвестицій має важливе значення для розвитку держави, суспільства, а також благополуччя кожної окремої людини, зокрема.

Взагалі, слово захист означає самостійне суб'єктивне право, яке відображає юридично закріплену можливість правомочної особи використати спеціальні засоби правоохоронного характеру. Забезпечення захисту здійснюється переважно за рахунок юридичних засобів. Охорона – це сукупність державних і громадських заходів організаційно-правового характеру, спрямованих на запобігання будь-яких порушень прав, свобод та законних інтересів громадянина шляхом усунення негативних факторів соціального середовища, які можуть спровокувати або полегшити порушення прав, свобод та законних інтересів особи [6, с. 161]. На думку Н. Хорошак, захист – це комплекс заходів, застосованих внаслідок порушення нормативно-правових приписів, що має місце в разі порушення встановлених правил

поведінки, а охорона передбачає використання відповідних заходів з метою недопущення вчинення правопорушень і має більш превентивне значення [7, с. 17].

Отже у найбільш загальному розумінні захист – це сукупність дій, заходів, засобів та процедур, спрямованих на забезпечення безпеки, збереження та оборону від потенційних загроз, пошкоджень, атак або інших небажаних впливів на об'єкт або суб'єкт захисту.

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність», захист інвестицій – це комплекс організаційних, технічних та правових заходів, спрямованих на створення умов, які сприяють збереженню інвестицій, досягненню цілі внесення інвестицій, ефективній діяльності об'єктів інвестування та реінвестування, захисту законних прав та інтересів інвесторів, у тому числі права на отримання прибутку (доходу) від інвестицій [9]. Вказаним вище законом передбачено, що держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також іноземних інвестицій. Захист інвестицій забезпечується законодавством України, а також міжнародними договорами України. Інвесторам, у тому числі іноземним, забезпечується рівноправний режим, що виключає застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкодити управлінню інвестиціями, їх використанню та ліквідації, а також передбачаються умови і порядок вивозу вкладених цінностей і результатів інвестицій [9]. З метою забезпечення сприятливого та стабільного інвестиційного режиму держава встановлює державні гарантії захисту інвестицій. Державні гарантії захисту інвестицій – це система правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів). Державні гарантії захисту інвестицій не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантій. Інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані, реквізовані або до них не можуть бути застосовані заходи, тожорні за наслідками. Такі заходи можуть застосовуватися лише на основі законодавчих актів України з відшкодуванням інвестору в повному обсязі збитків, заподіяних у зв'язку з припиненням інвестиційної діяльності. Порядок відшкодування збитків інвестору визначається в зазначених актах [9].

Варто зауважити, що сьогодні, в умовах воєнного стану, питання захисту інвестицій в Україні набуває все більшої актуальності, що обумовлено наявністю ряду воєнних ризиків. До воєнних ризиків належать такі страхові ризики, що можуть виникнути на території України: 1) воєнний конфлікт, включаючи війну або збройний конфлікт, збройна агресія, бойові дії, масові заворушення; 2) насильницька зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; 3) терористичні акти та/або диверсії, в тому числі спричинені подіями, зазначеними у попередніх двох пунктах; 4) окупація, анексія [10]. Окрім того значними є політичні ризики, до яких законодавець відносить: 1) здійснене органами державної влади України примусове відчуження майна/вилучення майна суб'єкта господарювання (позбавлення права власності на майно); 2) безпідставне (незаконне) відкликання ліцензії з боку регулятора ринку або примусове припинення (зупинення) діяльності суб'єкта господарювання державними органами, що встановлене рішенням суду, що набрало законної сили, крім випадків, коли таке припинення діяльності спричинене невиконанням суб'єктом господарювання вимог законодавства; 3) невиконання або відмова від виконання державою зобов'язань, визначених законодавством, стратегічними або програмними документами, затвердженими в установленому законодавством порядку, та/або інвестиційним договором за умови, що суб'єкт господарювання має право вимагати виконання таких зобов'язань; 4) введення державою заборони (платіжні ембарго, мораторій) на здійснення розрахунків; 5) неможливість конвертації валюти або переказу валюти за кордон суб'єктом господарювання, крім випадків, передбачених законодавством [10].

Висновки. Отже проведене наукове дослідження дає змогу дійти до висновку, що захист інвестицій представляє собою комплекс правових, економічних та адміністративних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки вкладених капіталів від ризиків, таких як економічна нестабільність, політичні зміни, шахрайство, недобросовісна конкуренція та інші загрози, які можуть вплинути на повернення та прибутковість інвестицій.

Значення забезпечення захисту інвестицій в сучасних умовах полягає у такому:

- по-перше, надійний захист інвестицій підвищує довіру іноземних та вітчизняних інвесторів до економічного середовища України. Це стимулює приплив капіталу, необхідного для розвитку різних секторів економіки;
- по-друге, захист інвестицій сприяє збільшенню обсягу капіталовкладень, що в свою чергу сприяє розвитку інфраструктури, створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя населення;
- по-третє, належним чином захищені інвестиції стимулюють вкладення в інновації та новітні технології, що є критично важливим для модернізації української економіки і підвищення її конкурентоспроможності;
- по-четверте, допомагає створити стабільне фінансове середовище, зменшуючи ризики раптових відтоків капіталу та фінансових криз, що позитивно впливає на загальну економічну стабільність країни;
- по-п'яте, включає створення прозорих і справедливих правових механізмів для вирішення спорів, що забезпечує юридичну безпеку інвесторів і знижує ризики втрат через правові проблеми;
- по-шосте, сприяє підвищенню добробуту населення, зменшенню рівня безробіття та збільшенню бюджетних надходжень, що дозволяє уряду інвестувати в соціальні програми та покращувати якість життя громадян.

Список використаних джерел:

1. Юлдашев О. Міжнародне приватне право: Теоретичні та прикладні аспекти. К.: МАУП, 2004. 576 с.
2. Лощикін О. Теоретико-правові характеристики економічної функції сучасної держави: дис. докт. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, 2010. 453 с.
3. Музиченко А. Інвестиційна діяльність в Україні: навч. посібник. Київ: Кондор, 2005. 406 с.
4. Азаров О. Правове регулювання міжнародної торгівлі в системі ГАТТ/СОТ (інституційні аспекти): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. К., 2002. 161 с.
5. Кабанов В. Державне регулювання інвестиційних процесів у економіці України. Вчені записки. Функціональна Економіка. 2008. Вип. 10. С. 107–112.
6. Бояринцева М. Зміст адміністративно-правового статусу громадян України: В кн. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В. Авер'янова. К.: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.
7. Хорошак Н. Адміністративне стягнення за законами України / відп. ред. В. Авер'янов. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. 171 с.
8. Крупка Я. Облік інвестицій. Монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2001. 302 с.
9. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. ст. 646.
10. Про затвердження переліку воєнних та політичних ризиків та Умов і порядку страхування (перестраховання) воєнних та політичних ризиків під час здійснення видів діяльності Експортно-кредитного агентства: постанова Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2024 р. № 388. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/388-2024-%D0%BF#Text>

